

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І СУСПІЛЬНИХ НАУК

Методичні рекомендації з дисципліни
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

*(для аспірантів спеціальності «Історія та
археологія»)*

Київ – 2019

УДК 93/94 477: (07)

Навчально-методичні матеріали щодо вивчення дисципліни «Актуальні проблеми історичного дослідження» укладені у відповідності з новими навчальними планами та робочими програмами гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, що затверджені для підготовки аспірантів спеціальності «Історія та археологія». Містять пояснювальну записку, теми та плани лекційно-семінарських занять, контрольні питання, список рекомендованої літератури, додатки, а також повністю враховують вимоги модульно-рейтингової системи навчання та компетентнісного підходу.

Рекомендовано до видання вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 3 від 12.11.2019 р.).

Рецензенти:

Ладиченко Тетяна Вячеславівна, кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри методики навчання суспільних дисциплін та гендерної освіти Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

Білан Сергій Олексійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України

Упорядник: кандидат історичних наук, доцент **Кравченко Наталія Борисівна**

**Навчально-методичне видання
Актуальні проблеми історичного дослідження
для підготовки аспірантів
галузі знань 03 – «Гуманітарні науки»
спеціальності 032 – «Історія та археологія»
у вищих закладах освіти**

Упорядник: КРАВЧЕНКО Наталія Борисівна

Видання друкується в авторській редакції
Підписано до друку 13.11.2019р. Формат 60x84 1/16
Ум. друк. арк. 5,8 Обл.-вид. арк. 6,9
Наклад 100 пр. Зам. №
Видавець і виготовлювач Національний університет
біоресурсів і природокористування України
м. Київ, 03041, вул. Героїв Оборони, 15.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4097 від 17.06.2011

З М І С Т

Вступ.....	4
Організація навчального процесу	6
Тематичний лекційний план з дисципліни «Актуальні проблеми історичного дослідження».....	6
<i>Модуль 1. Основні концептуально-методологічні підходи та джерельно-історіографічна база вивчення актуальних проблем історичного дослідження.....</i>	6
<i>Модуль 2. Історичні студії та актуальні проблеми історичного дослідження в Україні.....</i>	7
Організація та методика підготовки до семінарських занять.....	8
Методичні рекомендації.....	8
Теми, плани семінарських занять та рекомендована література.....	9
<i>Модуль 1. Основні концептуально-методологічні підходи та джерельно-історіографічна база вивчення актуальних проблем історичного дослідження.....</i>	9
<i>Змістовий модуль 2. Історичні студії та актуальні проблеми історичного дослідження в Україні.....</i>	15
Критерії оцінювання знань аспірантів з дисципліни «Актуальні проблеми історичного дослідження»	18
Контрольні питання, приклади тестів для визначення рівня засвоєння знань.....	21
Загальний список рекомендованих джерел та літератури.....	23
Глосарій.....	27

ВСТУП

Розвиток української історичної науки на сучасному етапі відбувається в умовах, коли вперше в національному дискурсі стала можливою свобода історичної думки, створилися політичні умови для переосмислення усього її контексту історіописання і, що найважливіше - визначилися перспективи творення сучасних історичних концептів. Сучасне українське історіописання повинно стати творенням новітньої концепції історії України, опираючись на існуючий досвід вивчення історичного минулого, акумулюючи і новітні ідеї та теоретичні підходи, сучасний дослідницький інструментарій наукового пошуку, який повинен включати в себе усю сукупність існуючих дослідницьких надбань.

Метою вивчення дисципліни є: сформувати систему знань про актуальні проблеми історичного дослідження.

Курс «Актуальні проблеми історичного дослідження» виходить з необхідності розв'язання таких **завдань**:

- навчити аспірантів належним чином обґрунтовувати обрану ними проблематику;

- показати як раціонально обирати підходи та принципи для всебічного та неупередженого вивчення актуального питання;

- познайомити з основними актуальними проблемами вітчизняного та закордонного історичного дослідження;

- розкрити особливості наукових досліджень за напрямками;

- навчити вмінню актуалізації проблематики, обраної для дослідження.

У результаті вивчення дисципліни аспірант повинен:

знати сучасний стан і тенденції розвитку світової і вітчизняної історичної науки;

вміти створювати нові знання через оригінальні дослідження, якість яких може бути визнана на національному та міжнародному рівнях;

брати участь у наукових дискусіях на міжнародному рівні, відстоювати свою власну позицію на конференціях, семінарах та форумах;

брати участь у критичному діалозі та зацікавити результатами історичного дослідження;

проводити критичний аналіз різних інформаційних джерел, конкретних освітніх, наукових та професійних текстів в історичній галузі та суміжних галузях;

критично сприймати та аналізувати чужі думки й ідеї, шукати

власні шляхи вирішення проблеми, здійснювати критичний аналіз власних матеріалів; генерувати власні ідеї та приймати обґрунтовані рішення.

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач:

Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Здатність до ретроспективного аналізу наукового доробку у напрямі дослідження.

Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї (креативність).

Компетентність у володінні інформацією щодо сучасного стану і тенденцій розвитку світової і вітчизняної історичної науки.

Компетентність у розробці та реалізації наукових проектів та програм.

Компетентність у прийнятті обґрунтованих рішень.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

ТЕМАТИЧНИЙ ЛЕКЦІЙНИЙ ПЛАН З ДИСЦИПЛІНИ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

Модуль I. Основні концептуально-методологічні підходи та джерельно-історіографічна база вивчення актуальних проблем історичного дослідження

Тема 1. Предмет, хронологічні та географічні рамки курсу (2 години).

Історія як предмет вивчення в рамках навчальної дисципліни. Поняття «актуальна проблема історичної науки». Проблемно-хронологічний аналіз курсу. Географічно-територіальні межі дослідницького вивчення курсу: питання актуалізації конкретної історичної проблеми до певної території.

Тема 2. Періодизація історії: проблеми та сучасні підходи (2 години).

Головні проблемні питання сучасної періодизації історії: стародавність, середньовіччя, новий час, новітній час. Зміст поняття «модерна історія». Основні підходи до періодизації історії в різні епохи. Проблема часу в історії. Методика визначення хронологічних меж дослідження.

Тема 3. Термінологічні і методологічні проблеми курсу (2 години).

Основні поняття та терміни курсу. Методологія дослідження актуальних проблем історичної науки. Теоретична база історії як гуманітарної науки про минуле людства. Конкретно-історичні та загальнотеоретичні методи досліджень актуальних проблем історичної науки в Україні та закордоном.

Тема 4. Джерела та література, їх класифікація(2 години).

Формування джерельної та історіографічної бази з дослідження актуальної проблеми історичної науки. Групи історичних джерел та наукової літератури за походженням і характером роботи: архівні джерела, електронні архівні джерела, мемуарна література, праці учасників і сучасників досліджуваних подій, історичні дослідження та науково-публіцистична література.

Тема 5. Новітні підходи до вивчення історії. Сучасні історичні концепції (2 години).

Аналіз теоретико-методологічної бази сучасної історичної науки. Поняття про синкретичність теоретико-методологічної бази сучасної історичної науки. Характеристики основних принципів, підходів, методів історичного дослідження (формаційний, цивілізаційний, світ-системний і стадіальний підходи до вивчення історії; критерій об'єктивності і принцип багатofакторності тощо).

Модуль II. Історичні студії та актуальні проблеми історичного дослідження в Україні

Тема 6. Сучасна українська новістика та перспективи наукових пошуків (2 години).

Діалектика історії України та всесвітньої історії: постановка проблем та перспектив. Схема української і всесвітньої історії: зміна світобачення. Розвиток сучасної історичної науки: методологічний та джерелознавчий аспекти.

Тема 7. Іноземні джерела про історію України (2 години).

Корпуси нарративних джерел з історії Давньоруської держави. Іноземні писемні джерела про нову і новітню історію України. Російські історичні архіви як джерельні бази з української історії. Американські та британські електронні архівні бази даних як джерельні бази з історії України у ХХ столітті. Закордонна мемуарна література, праці учасників і сучасників досліджуваних подій, історичні дослідження та науково-публіцистична література як джерела та історіографія історії України.

Тема 8. Українські джерела з всесвітньої історії (2 години).

Українські історичні архіви як джерельні бази з всесвітньої історії. Українська мемуарна література, праці учасників і сучасників досліджуваних подій, історичні дослідження та науково-публіцистична література як джерела та історіографія з всесвітньої історії.

Тема 9. Вітчизняна україністика (2 години).

Розвиток українознавства: зародження і формування як науки. Сучасне українознавство. Українознавство у системі національної освіти і виховання України. Інститут історії України ПАН України. Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С.

Грушевського НАН України Розвиток історичного краєзнавства та напрямки досліджень. Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України.

Тема 10. Зарубіжна україністика (2 години).

Дослідницькі центри україніки в Німеччині, С'ША, Канаді та інших країнах. Іноземні джерельні бази українознавчих досліджень. Міжнародна асоціація україністів. Національні асоціації україністів.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

При проведенні лекційно-семінарських занять з аспірантами застосовуються два основні методи навчання: методи готових знань (здобувачі пасивно сприймають подану викладачем інформацію, запам'ятовують, а в разі необхідності відтворюють її) і дослідницький метод (передбачає активну самостійну роботу здобувачів при засвоєнні знань: аналіз явищ, формулювання проблеми, висунення і перевірка гіпотез, самостійне формулювання висновків), який найбільш повно реалізується в умовах проблемного навчання. При вивченні дисципліни здобувачі на лекціях використовують в основному метод готових знань, тоді як на семінарських – дослідницький метод. Саме останній дозволяє закріпити, узагальнити і систематизувати отримані знання.

Тематика лекційних і семінарських занять сформульована таким чином, щоб доповнювати, а не дублювати одна одну. Лекційні заняття покликані в першу чергу сформувати необхідну теоретичну базу та ознайомити з основами аналізу історичного дослідження за рубежом та в Україні. Практичні заняття покликані виробити навички самостійного історичного дослідження.

Характеристика процесу історичного наукового дослідження подається через аналіз теоретичних аспектів та шляхом застосування категоріального апарату, а також шляхом опису та аналізу конкретних випадків, відповідно до обраної теми дисертаційного дослідження здобувача.

ТЕМИ, ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Модуль I. Основні концептуально-методологічні підходи та джерельно-історіографічна база вивчення актуальних проблем історичного дослідження

Заняття 1. Питання актуалізації конкретної історичної проблеми (2 години).

1. Визначення предмету, хронологічних меж та географічних рамок дисертаційного дослідження.

2. Актуальність дослідження, актуальність проблеми дослідження.

3. Обґрунтування актуальності дослідження.

Рекомендовані література та джерела

1. Важинський С.Е., Щербак Т.І. В 12 Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.

2. Корягін М.В. Чік М.Ю. Основи наукових досліджень.- К.: Алерта, 2014. - 620 с.

3. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукової діяльності: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 206 с.

4. Марцин В.С., Міценко Н.Г., Даниленко О.А. та ін. Основи наукових досліджень Навчальний посібник / Л.: Ромус-Поліграф, 2002.- 128 с.

5. Палеха Ю., Леміш Н. Основи науково-дослідної роботи: навч. посіб. /Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 336 с.

6. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. - К.: Видавничий дім «Слово», 2006. -240 с.

7. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 7-є видання, перероблене і доповнене. – К.: Знання, 2010. – 295 с.

Заняття 2. Новітні концепції до вивчення історії (2 години).

1. Два основні розуміння історії: унітарно-стадіальне і плюралістично-циклічне.

2. Сучасні західні унітарно-стадіальні концепції. Історичний агностицизм.

3. Лінійно-стадіальна інтерпретація унітарно-стадіального підходу до історії.

4. Глобально-стадіальна інтерпретація унітарно-стадіального розуміння всесвітнього історичного процесу.

Рекомендовані література та джерела

1. Блок А. Апология истории, или Ремесло историка / Блок А.; пер. с фр. Е.М. Лысенко, прим. и ст. А.Я. Гуревича. - М.: Наука, 1986.-256 с.

2. Боев А. Подобрать ключи к мировой истории [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://lib.1september.ru/2004/07/14.htm>

3. Бур'ян М.С. Проблема «не-формаційного» підходу у вивченні всесвітньої історії у вишій та загальноосвітній школі // Освіта на Луганщині. - 1996. - № 2-3. - С. 18-21; 1998 - №1. - С. 28-33.

4. Бур'ян М.С., Фрейман Г.О. Шляхи перебудови змісту історичної освіти на нових методологічних та методичних засадах // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія Історія. - Тернопіль, 2001. - Вип.12. — С.188-193.

5. Про А. Двенадцать уроков по истории / Про А.; пер. с фр. Ю.В. Ткаченко. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - 336 с.

6. Семёнов Ю.И. Унитарно-стадиальное понимание истории [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.lomonosov-fund.ru/enc/ni/encyclopedia:0128275 :article>

7. Тойнби А. Постигание истории / Тойнби А.; пер. с англ. - М.: Прогресс, 1991. - 736 с.

8. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Хантингтон С. - М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. - 603 с.

9. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: в 2 т. / Шпенглер О. - М.: Мысль, 1993-1998.

10. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Ясперс К.; пер. с нем. - М.: Политиздат, 1991. - 527 с.

11. Michael Salewski. Methodical Problems of Historical Science [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://vww.pdcnet.org/collection/sho\v?id=philhist_1976_9_2_0240_0240&file_type=pdf

12. The Center for Theoretical Problems in the Historical Sciences [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/English/Labs/centheo.htm>

Заняття 3. Конкретно-історичні та загальнотеоретичні методи досліджень актуальних проблем історичної науки в Україні та за кордоном (2 години).

1. Загально-теоретичні методи наукового історичного дослідження.
2. Конкретно-історичні методи наукового історичного дослідження.
3. Основні наукові підходи щодо наукового дослідження.

Рекомендовані література та джерела

1. Андреев Г. И. Основы научной работы и оформление результатов научной деятельности: учеб. пособ. / Г. И. Андреев, С. А. Смирнов. В. А. Тихомиров. - Москва: Финансы и статистика. 2004.-272 с.
 2. Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России. От водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. Репринт, изд. 1903 г. / Д.Н. Бантыш-Каменский. - Москва: Direkt MEDIA, 2014. - 653 с.
 3. Барг М. А. Категории и методы исторической науки / М. А. Барг. - Москва: Наука. 1984. - 344 с.
 4. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підручник М. Т. Білуха. - Київ: АБУ, 2002. - 480 с.
 5. Биск И. Я. Методология истории: курс лекций / И. Я. Биск. - Иваново: ИГУ, 2007. - 236 с.
 6. Бобилев В. П. Методологія та організація наукових досліджень: підручник / В. П. Бобилев. І. І. Іванов. Ю. С. Проїдак. - Дніпро: ІМА-прес, 2014. - 644 с.
 7. Каганець І. Етнічна основа християнства: гали-галілеяни-тнверці І. Каганець. - Режим доступу: www.ar25.org/article.etnichna-osnova-hiystyuanstva-davny-galileyany-tivercilitnil.
 8. Кислий В. М. Організація наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Кислий. - Суми: Університетська книга. 2011.-224 с.
 9. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень підручник: навч. посіб. і В. В. Ковальчук. П. М. Моїсеєв. - 2-ге вид., переробл. і допов. - Київ: Професіонал. 2004. - 216 с.
 10. Ковальський М. П. Основи науково-дослідницької та самостійної роботи студентів : Метод, посіб. / М. П. Ковальський. - Острого: Національний університет «Острозька академія». 2002. - 88 с.
- И. Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования / И. Д.

Ковальченко. - 2-е изд., доп. - Москва: Наука, 2003.-486 с.

12. Коломийцев В. Ф. Методология истории (от источника к исследованию) / В. Ф. Коломийцев. - Москва: РОССПЭН, 2001.-191 с.

13. Конан Доил Артур. Рассказы. Пер. с англ. - Москва: Худож. лит., 1982. - 368 с.

14. Конверський А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / А. Є. Конверський. В. І. Лубський. Т. Г. Горбаченко та ін.; за ред. А. Є. Конверського. - Київ: Центр навч. літ-ри, 2010. - 352 с.

15. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей / Н. И. Костомаров. - М.: ЭКСМО, 2011.-1024 с.

16. Літопис Самовидця // Спалаху темряві: середина XVII ст. Історія України в прозових творах та документах / Упоряд. і авт. передм. О. І. Гуржій. - Київ: Україна. 2001. - С. 338-362.

17. Могильницкий Б. Г. Введение в методологию истории / Б. Г. Могильницкий. - Москва: Высшая школа, 1989.-175 с.

18. Петухов Ю. Д. Первоисточники Русов / Ю. Петухов. - Москва: Алгоритм: Эксмо, 2009. - 464 с.

19. Пятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. /І. С. П'ятницька-Позднякова. - Київ: Центр навч. літ-ри, 2003. -116 с.

20. Санцевич А. В. Методика исторического исследования / А. В. Санцевич: АН УССР, Институт истории. - 2-е изд., перераб.. доп. - Київ: Наук, думка, 1990. - 210 с.

21. Україна: політична історія. XX - початок XXI ст. / Ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін. - Київ: Парламентське вид-во, 2007. - 1028 с.

22. Якунин В. К. Методология истории (в контексте историографической практики) / В. К. Якунин - Днепр: РВВ ДНУ, 2012. -72 с.

Заняття 4. Новітні студії антикознавства та медієвістики (2 години).

1. Наукові історичні студії надбання давньогрецьких і давньоримських істориків і філософів.

2. Історична спадщина культур і цивілізацій Стародавнього світу та її актуалізація.

3. Наукові історичні студії надбання середньовічних істориків і філософів.

4. Відродження: специфіка західної культури, класифікація

періодів.

Рекомендовані література та джерела

1. Блок А. Апология истории, или Ремесло историка / Блок А.; пер. с фр. Е.М. Лысенко, прим. и ст. А .Я. Гуревича. - М.: Наука, 1986.-256 с.
2. Гофф, Жак Ле. Другое Средневековье: Время, труд и культура Запада / Перев. с франц. С. В. Чистяковой и Н. В. Шевченко под ред. В. А. Бабинцева. 2-е изд., испр.- Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2002 - 328 с.
3. Закутин А. Важнейшие направления и проблемы изучения античной истории. Наследие Древней Греции и Древнего Рима в современном мире [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://antonvaz.do.am/publ/26_vazhneishie_napravleniia_i_problcmv_izucheniia_anticlmoj_istorii_nasledie_dre\iiej_grecii_i_drevnego_rmia_v_so\T emennom mire/1-1-0-67
4. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підручник / Кер. авт. колективу О.А. Коппель; за ред. Л.В. Губерського, В.А. Манжоли. - Київ: Вид.-поліграф. Центр «Київський університет», 2008. - 606 с.
5. Про А. Двенадцать уроков по истории / Про А.; пер. с фр. Ю.В. Ткаченко. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - 336 с.
6. Тойнби А. Постижение истории / Тойнби А.; пер. с англ. - М.: Прогресс, 1991. - 736 с.
7. Тюрменко І.І. Культурологія: теорія та історія культури: Навчальний посібник / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула - Київ: Центр навчальної літератури, 2004.-368 с.\
8. Куртц П. Новый скептицизм: Исследование и надежное знание / Куртц П.; пер. с англ. И предисл. В.А. Кувакина. - М.: Наука, 2005. - 360 с.
9. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: в 2 т. / Шпенглер О. - М.: Мысль, 1993-1998.
9. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Ясперс К.; пер. с нем. - М.: Политиздат, 1991. - 527 с.
10. Bull M. Thinking Medieval: An Introduction to the Study of the Middle Ages [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.history.ac.uk/reviews/review/581>
11. Michael Salewski. Methodical Problems of Historical Science [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http://www.pdcnet.org/coUection"show?id=philhist_1976_9_2_0240_0240&file_type=pdf](http://www.pdcnet.org/coUection)

12. The Center for Theoretical Problems in the Historical Sciences [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://w-w-w.hist.msu.ni/English/Labs/centheo.htm>

Заняття 5. Місце України в різних історичних концепціях (2 години).

1. «Європейський» Схід і «азійський» Захід (М.Я Данилевський).
2. Концепція «кінця історії» Френсіса Фукуями.
3. Концепція «зіткнення цивілізацій» Самьюеле Хантінгтона.
- 4.«Осьовий час» Карла Ясперса.
5. Історичний розвиток за Ю.Павленком.

Рекомендовані література та джерела

1. Данилевский Н. Я. Россия и Европа: Взгляд на культурные и политические отношения Славянского мира к Германно-Романскому. - СПб.: Издательство «Глаголь», издательство С.-Петербургского университета, 1995. — 514 с.

2. Павленко Ю. В. Осьовий час // Енциклопедія історії України: Том 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: Видавництво «Наукова думка», 2010. — 728 с.

3. Павленко Юрій. Теоретико-методологічні засади дослідження етногенезу східнослов'янських народів у цивілізаційному контексті // RUTHENICA. - 2002. - 1. - С. 9-24

4. Павленко Ю.В., М.Є.Горєлов, О.П.Моць, О.О.Рафальський. Цивілізаційна історія України // Український історичний журнал. - 2005. - № 6. - С. 214-218.

5. Фукуяма Ф. Конец истории? [Текст] / Ф. Фукуяма// Вопросы философии. - 1990. - № 3. - С. 134-148.

6. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек [Текст] / Ф. Фукуяма. - М.: АСТ, 2007. - 588 с.

7. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? / С. Хантингтон // Полис. – 1994. – № 1. – С.33–48.

8. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. — М.: Политиздат, 1991. — 527 с.

Модуль II. Історичні студії та актуальні проблеми історичного дослідження в Україні

Заняття 6. Сучасна українська новістика та перспективи наукових пошуків (2 години).

1. Вплив домінуючих націй на розвиток української історичної науки та дискусії з проблем України у світовій історії у XIX-XX століттях.
2. Центральні проблеми всесвітньої історії з особливим розглядом України.
3. Шляхи поступу сучасної історичної науки.

Рекомендовані література та джерела

1. Зашкільняк Л. О. Виклики сучасної історіографії: світовий та український контексти // Україна модерна. -2005. – Ч.9. – С.7-14.
2. Матях В.М. Сучасна українська новістика та перспективи наукових пошуків / Матях В.М. // Український історичний журнал. - 2008. - № 6. - С. 150-164.
3. Потульницький В. А. Українська та світова історична наука: рефлексії на межі століть // Укр. іст. журн. - 2000. - № 1. - С. 3-20.
4. Потульницький В. А. Українська та світова історична наука// Укр. іст. журн. - 2000. - № 2. - С. 27-47.
5. Потульницький В. А. Українська та світова історична наука // Укр. іст. журн. - 2000. - № 3. - С. 22-44.
6. Потульницький В. А. Українська та світова історична наука // Укр. іст. журн. - 2000. - № 4. - С. 20-37.
7. Потульницький В. А. Щодо дослідницьких пріоритетів у справі створення нового академічного синтезу української історії в контексті історії світової // Укр. іст. журн.-2014.-№1. - С.4-20.
8. Реєнт О. П. Криза сучасної історичної науки: методологічний і джерелознавчий аспекти. // Наука та наукознавство.-1998. -№ 2. - С.42-52.
9. Реєнт О.П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу // Укр. іст. журн. - 1999. - № 3. - С.3-22.
10. Смолій В. А. Актуальні проблеми розвитку історичної науки в сучасних умовах // Пробл. історії України: факти, судження, пошуки: Зб. наук. пр. - 2001. - Вип. 1. - С.5-11.

Заняття 7. Основні напрями студій всесвітньої історії в українській історичній науці (2 години).

1. Огляд основних напрямків сучасних досліджень всесвітньої історії в українській історичній науковій думці.
2. Актуальні проблеми міжнародних відносин.
3. Історія дипломатії: актуальні студії.
4. Зовнішня політика України як предмет історичного аналізу: концептуальні підходи та перспективи.
5. Історичні знання в умовах глобалізації.

Рекомендовані література та джерела

1. Віднянський С.В. Рецепції всесвітньої історії на сторінках «Українського історичного журналу» / С.В. Віднянський // Український історичний журнал. - 1997. — № 6. - С. 166-180.
2. Віднянський С.В. Стан, проблеми та перспективи досліджень зі світової історії в Україні / С.В. Віднянський // Український історичний журнал. - 2010. - № 5. - С. 166-179.
3. Віднянський С. В. , Мартинов А. Ю. Дослідження з проблем всесвітньої історії як важливий фактор розвитку вітчизняної історичної науки (за матеріалами "Українського історичного журналу") // Український історичний журнал. - 2017. - № 6. - С. 163.
4. Кудряченко А.І. Актуальність досліджень проблематики всесвітньої історії в сучасній Україні/ А.І. Кудряченко // Проблеми всесвітньої історії. -2016.- №1.- С.12-23.
5. Кудряченко А.І. Дослідження з проблематики всесвітньої історії у сучасній Україні / А.І. Кудряченко // Український історичний журнал. - 2011. - № 1. — С. 180-194.
6. Смоленский Н И. О разработке теоретических проблем исторической науки /Н.И. Смоленский // Новая и новейшая история. - 1993. - № 3. - С. 166-172.
7. Тронько П.Т. 40 років служіння Кліо / П.Т. Тронько // Україна крізь віки: Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України професора Валерія Смоля. - К.: Інститут історії України НАН України, 2010. — 1096 с.
8. Фриман Э. Методы изучения истории / Э. Фриман. - М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2015.-200 с.
9. Алексієвець М. Наукові дослідження із всесвітньої історії в нашому університеті: стан і проблеми / М. Алексієвець // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. - 2010. -Вип. 5. - 4.1. — Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка.
10. Ганзін В. Вивчення всесвітньої історії в Україні: 20 років

тупцювання на місці / В. Ганзін // Дзеркало тижня. - 2011. — 17 червня. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/vivchennva_vsesvitnoyi_istoriyi_v_ukrayini_20_rokiv_tuptsyuvan_nyanamistsi.html

11. Лаппо-Данилевский А.С. Методология истории / А.С. Лаппо-Данилевский. - М.: Академический проект: Екатеринбург: Деловая книга. 2013. - 602 с.

Заняття 8. Іноземні писемні джерела про нову і новітню історію України (2 години).

1. Іноземні історичні архіви про історію України.
2. Електронні архіви бази даних, що містять джерела з історії України у ХХ столітті.
3. Закордонна мемуарна література, праці учасників і сучасників досліджуваних подій, історичні дослідження та науково-публіцистична література.

Рекомендовані література та джерела

1. Архівознавство. Підручник / Редкол.: Я.С.Калакура (гол. ред.) та ін. – К., 1998. – 316 с.
2. Калакура Я.С. Українська історіографія: Курс лекцій. – Київ : Генеза, 2004. – 496 с.
3. Макарчук С.А. Джерелознавство історії України. Навчальний посібник. — Львів: Світ, 2008. — 512 с.
4. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій.— Львів: Світ, 1999. — 352 с.

Заняття 9. Українські джерела з всесвітньої історії (2 години).

1. Корпус українських нарративних джерел з всесвітньої історії.
2. Документи про зовнішню політику України щодо іноземних країн і регіонів.
3. Мемуарна література українських мандрівників, військових і дипломатів про іноземні країни і регіони.

Рекомендовані література та джерела

1. Архівознавство. Підручник / Редкол.: Я.С.Калакура (гол. ред.) та ін. – К., 1998. – 316 с.
2. Калакура Я.С. Українська історіографія: Курс лекцій. – Київ : Генеза, 2004. – 496 с.
3. Макарчук С.А. Джерелознавство історії України. Навчальний посібник. — Львів: Світ, 2008. — 512 с.

4. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій.— Львів: Світ, 1999. — 352 с.

Заняття 10. Вітчизняна та зарубіжна україністика (2 години).

1. Вітчизняна джерельна база українознавчих досліджень.
2. Розвиток українознавства за кордоном.
3. Сучасне українознавство у світі: актуальні питання та напрямки досліджень.

Рекомендовані література та джерела

1. Архівознавство. Підручник / Редкол.: Я.С.Калакура (гол. ред.) та ін. – К.: Генеза, 1998. – 316 с.
2. Калакура Я.С. Українська історіографія: Курс лекцій. – Київ : Генеза, 2004. – 496 с.
3. Макарчук С.А. Джерелознавство історії України. Навчальний посібник. — Львів: Світ, 2008. — 512 с.
4. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій.— Львів: Світ, 1999. — 352 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ АСПІРАНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ

Критерії національної оцінки знань здобувачів

Оцінка «Відмінно» виставляється аспіранту, який систематично працював протягом семестру, показав під час підсумкової атестації різнобічні і глибокі знання програмного матеріалу, вміє успішно виконувати завдання, які передбачені програмою, засвоїв зміст основної та додаткової літератури, усвідомив взаємозв'язок окремих розділів дисципліни, їхнє значення для професії, виявив творчі здібності у розумінні та використанні навчально-програмного матеріалу, проявив здатність до самостійного оновлення і поповнення знань.

Оцінка «Добре» виставляється аспіранту, який виявив повне знання навчально-програмного матеріалу, успішно виконує передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу, що рекомендована програмою, показав достатній рівень знань з дисципліни і здатний до їх самостійного оновлення та поповнення у ході подальшого навчання та професійної діяльності.

Оцінка «Задовільно» виставляється здобувачу вищої освіти, який виявив знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та наступної роботи за професією, справляється з виконанням завдань, передбачених

програмою, допустив окремі похибки у відповідях на іспиті і при виконанні іспитових завдань, але володіє необхідними знаннями для подолання допущених похибок під керівництвом науково-педагогічного працівника.

Оцінка «Незадовільно» виставляється здобувачу вищої освіти, який не виявив достатніх знань основного навчально-програмного матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань, не може без допомоги викладача використати знання при подальшому навчанні, не спромігся оволодіти навичками самостійної роботи.

Складання диференційованих заліків оцінюється так само, як і складання екзаменів.

Результати складання заліків оцінюються за національною двобальною шкалою: «Зараховано» чи «Не зараховано». Щоб одержати оцінку «Зараховано», рейтинг аспіранта із засвоєння дисципліни (чи виконання іншого виду навчальної роботи) має становити не менше, ніж 60 балів за 100-бальною шкалою.

Рейтинг аспіранта із засвоєння дисципліни у балах (також і рейтинги з виконання інших видів навчальної роботи) переводиться у національні оцінки «Відмінно», «Добре», «Задовільно», «Незадовільно» згідно з таблицею 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України» від 25.09.1019 р. протокол № 2:

Оцінка національна	Рейтинг здобувача вищої освіти, бали
Відмінно	90-100
Добре	74-89
Задовільно	60-73
Незадовільно	0-59

Для визначення рейтингу здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни **R_{дис} (до 100 балів)** одержаний рейтинг з атестації **R_{АТ} (до 30 балів)** додається до рейтингу з навчальної роботи **R_{нр} (до 70 балів)**: **R_{дис} = R_{нр} + R_{АТ}**.

Форми контролю.

За місцем, яке посідає контроль у навчальному процесі, розрізняють попередній (вхідний), поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Попередній контроль (діагностика вихідного рівня знань)

застосовується як передумова для успішного планування і керівництва навчальним процесом. Він дає змогу визначити наявний рівень знань дня використання їх викладачем як орієнтування у складності матеріалу. Попередній контроль у вигляді перевірки і оцінки залишкових знань проводять також через деякий час після підсумкового іспиту з певної дисципліни як з метою оцінки міцності знань, так і з метою визначення рівня знань з забезпечуючих предметів для визначення можливості прийняття нових навчальних дисциплін.

Поточний контроль знань є органічною частиною всього педагогічного процесу і слугує засобом виявлення ступеня прийняття (засвоєння) навчального матеріалу. Управління навчальним процесом можливе тільки на підставі даних поточного контролю. Завдання поточного контролю зводяться до того, щоб:

- виявити обсяг, глибину і якість прийняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається;
- визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення;
- виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи, встановивши причини, які перешкоджають їх роботі;
- виявити рівень опанування навиків самостійної роботи і намітити шляхи і засоби їх розвитку;
- стимулювати інтерес аспірантів до предмета і їх активність у пізнанні.

Рубіжний контроль знань є показником якості вивчення окремих розділів, тем і пов'язаних з цим пізнавальних, методичних, психологічних і організаційних якостей аспірантів. Його завдання - сигналізувати про стан процесу навчання здобувачів для вжиття педагогічних заходів щодо оптимального його регулювання.

Підсумковий контроль являє собою іспит (залік) з метою оцінки знань і навиків. Основна мета іспитів - встановлення дійсного змісту знань аспіранта за обсягом, якістю і глибиною і вміннями застосовувати їх у практичній діяльності.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ, КОМПЛЕКТИ ТЕСТІВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ

Контрольні питання

1. Предмет, хронологічні та географічні рамки курсу.
2. Історія як предмет вивчення. Поняття «актуальна проблема історичного дослідження». Проблемно-хронологічний аналіз курсу.
3. Географічно-територіальні межі дослідницького вивчення курсу.
4. Питання актуалізації конкретної історичної проблеми до певної території.
5. Головні проблемні питання сучасної періодизації історії.
6. Зміст поняття «модерна історія».
7. Основні підходи до періодизації історії в різні епохи.
8. Проблема часу в історії. Методика визначення хронологічних меж дослідження.
9. Основні поняття та терміни курсу.
10. Методологія дослідження актуальних проблем історичної науки.
11. Групи історичних джерел та наукової літератури за походженням і характером.
12. Новітні підходи до вивчення історії.
13. Поняття про синкретичність теоретико-методологічної бази сучасної історичної науки.
14. Поняття «культура» і «цивілізація» в сучасній історичній науці.
15. «Росія і Європа» М.Я Данілевського як основоположна праця про «європейський» Схід і «азійський» Захід. Концепція «кінця історії» Френсіса Фукуяма.
16. Концепція «зіткнення цивілізацій» Самьюела Хантінгтона.
17. Концепція «осьового часу» Карла Ясперса.
18. Місце України в різних історичних концепціях.
19. Сучасна українська новістика та перспективи наукових пошуків.
20. Іноземні писемні джерела про нову і новітню історію України.
21. Російські історичні архіви як джерельні бази з української історії.
22. Американські та британські електронні архівні бази даних як джерельні бази з історії України у ХХ столітті.
23. Корпус українських нарративних джерел з всесвітньої історії.
24. Українські історичні архіви як джерельні бази з всесвітньої історії.
25. Розвиток українознавства: зародження і формування як науки.
26. Розвиток українознавства за кордоном. Дослідницькі центри україніки в Німеччині, США, Канаді та інших країнах.
27. Міжнародна асоціація україністів. Національні асоціації україністів.

Приклади тестових завдань

Із названих прихильників цивілізаційного розуміння світового історичного процесу розумів “цивілізацію” як сукупність форми та стилю культури:

- а) Микола Данилевський
- б) Пітирим Сорокін
- в) Арнольд Тойнбі
- г) Освальд Шпенглер

Україна являє собою:

- а) окрему самостійну цивілізацію
- б) складову західноєвропейської цивілізації
- в) складову східноєвропейської цивілізації
- г) цивілізаційно неоднорідне суспільство, до складу якого входять елементи різних цивілізацій

Яка з названих концепцій розвитку світових цивілізацій ґрунтується на міркуванні, що історія людства обмежена чотирма періодами існування, а саме: доісторичним, стародавнім, імперським, технічним ?

- а) лінійна концепція
- б) концепція “осьового часу” розвитку
- в) постмодерністська концепція
- г) східна екзотерична концепція

Яка з названих концепцій розвитку світових цивілізацій ґрунтується на вченні про розвиток Космосу згідно із законом Гармонії ?

- а) лінійна концепція
- б) концепція “осьового часу” розвитку
- в) постмодерністська концепція
- г) східна екзотерична концепція

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бажов С.И. Философия истории Н.Я. Данилевского / С.И. Бажов ; [РАН. Ин-т философии]. – М. : ИФ РАН, 1997. – 215 с.
2. Балугев Б.П. Споры о судьбах России : Н.Я. Данилевский и его книга «Россия и Европа» / Б.П. Балугев. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – 280 с.
3. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: Учеб. пособие / А. Я.Баскаков, Н. В. Туленков. – К.: МАУП, 2004. – 216 с.
4. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень: Підручник / Білуха М. Т. – К.: Вища школа, 1997. – 271 с.
5. Блок А. Апология истории, или Ремесло историка / Блок А.; пер. с фр. Е.М. Лысенко, прим. и ст. А.Я. Гуревича. – М.: Наука, 1986. – 256 с.
6. Боев А. Подобрать ключи к мировой истории [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.1september.ru/2004/07/14.htm>
7. Бур'ян М.С., Фрейман Г.О. Шляхи перебудови змісту історичної освіти на нових методологічних та методичних засадах // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія Історія. – Тернопіль, 2001. – Вип.12. – С.188-193.
8. Воронов І.О. Глобалізація і політика : реалії і перспективи соціальних трансформацій : монографія / Ігор Воронов. – К.: Генеза, 2004. – 288 с.
9. Горелов М.Є. Цивілізаційна історія України / М.Є. Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. – К. : ТОВ УВПК «ЕксОб», 2005. – 632 с.
10. Граціозі А. Голод у СРСР 1931-1933 рр. та український Голодомор: чи можлива нова інтерпретація? / А. Граціозі // Український історичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 120–143.
11. Гуревич А.Я. Что такое исторический факт? / А.Я. Гуревич // Источниковедение : теоретические и методологические проблемы. – М. : Наука, 1969(II). – С. 59–88.
12. Данилевский Н.Я. Россия и Европа : [взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германороманскому] / Н.Я. Данилевский; сост., послесловие и комментарии С.А. Вайгачева. – М. : Книга, 1991. – 574 с. – (Историко-литературный архив).
13. Данилевский Н.Я. Россия и Европа : взгляд на культурные и политические отношения Славянского мира к Германороманскому / Н.Я. Данилевский ; авт. вступ. ст., коммент.

- Галактионов А.А., авт. предисл. Страхов Н.Н. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та : Глаголь, 1995. – XXXIV, 513 с. – (Литературное наследие русских мыслителей).
14. Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць / Ред. кол.: Г. В. Боряк (відп. ред.), М. Ф. Дмитрієнко (заст. відп. ред.), В. В. Томозов (заст. відп. ред.), С. Б. Хведченя (відп. секр.), Я. В. Верменич, І. Н. Войцехівська, О. П. Реєнт, Р. І. Сосса; Упорядн. С. Б. Хведченя. НАН України. Інститут історії України. – Число 12. – К.: Інститут історії України, 2012. – 251 с.
 15. Історична наука : термінологічний і понятійний довідник : навч. посіб. / В.М. Литвин, В.І. Гусєв, А.Г. Слісаренко [та ін.]. – К. : Вища школа, 2002. – 430 с.
 16. Історіографічні дослідження в Україні. – Випуск 22: Доповіді та матеріали Міжнародної наукової конференції “Інститут історії України на зламі епох, у світлі традицій та перетворень. 75 років інституціонального буття”, 20–21 жовтня 2011 р., м. Київ / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова). – К.: Інститут історії України, 2012. – 734 с.
 17. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д. Коваль-ченко ; Отд-ние истории РАН. – 2-е изд., доп. – М. : Наука, 2003. – 486 с.
 18. Ковальченко И.Д. Теоретико-методологические проблемы исторических исследований: заметки и размышления о новых подходах / И.Д. Ковальченко // Новая и новейшая история. – 1995. – № 1. – С 3–33.
 19. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв. – К.: Професіонал, 2004. – 208 с.
 20. Козеллек Р. Минуле майбутнє : про семантику історичного часу / Райнгард Козеллек ; пер. з нім. Володимира Шведа за ред. Сергія Стельмаха. – К. : Дух і літера, 2005. – 380 с.
 21. Колесник І.Г. Українська історіографія з перспективи концептуального синтезу / І.Г. Колесник // Історія. – Частина 2. XX століття. Четвертий міжнародний конгрес українців. Одеса, 26–29 серпня 1999 р. Доповіді та повідомлення. – Одеса ; Київ ; Львів, 1999. – С. 27–32.
 22. Колесников О. В. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. / О. В. Колесников . – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 144 с.
 23. Колінгвуд Р.Дж. Ідея історії / Робін Дж. Колінгвуд ; пер. з англ. О. Мокровольського. – К. : Основи, 1996. – 613 с.
 24. Космина В.Г. Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу [монографія] / В.Г. Космина. – Запоріжжя:

- Запорізький національний університет, 2011. – 310 с.
25. Леві Дж. Про мікроісторію / Джованні Леві // Нові перспективи історіописання / за ред. Пітера Берка ; [пер. з англ. Т. Та А. Портнових ; наук. ред. Ю. Павленко]. – К. : Ніка-Центр, 2004. – С. 122–148.
26. Мак-Нил У. Восхождение Запада : история человеческого сообщества / У. Мак-Нил. – К. : Ника-Центр ; М. : Старклайт, 2004. – 1064 с.
27. Мак-Нил У. Цивилизация, цивилизации и мировая система / У. Мак-Нил // Цивилизации : выпуск 2. – М. : Наука, 1993. – С. 18–26.
28. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин: Підручник / М. З. Мальський, М. М. Мацях . – Л.: Вид-во ЛНУ, 2002. – 392 с.
29. Марочко В.І. Сучасна зарубіжна історіографія голоду 1932–1933 рр. в Україні : нова чи стара інтерпретація? / В.І. Марочко // Український історичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 186–198.
30. Нариси історії української революції 1917–1921 років / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова). – Кн. 2. – К.: НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2012. – 464 с.
31. Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси / Ред. рада: В. М. Литвин (голова). – К.: Ніка-Центр, 2012. – 592 с.
32. Нові перспективи історіописання / за ред.. Пітера Берка. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 392 с.
33. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства / Павленко Ю. В. – К.: Либідь, 1996. – 358 с.
34. Проблеми вивчення історії Української революції 1917– 1921 років. Збірник наукових статей / Гол. ред. Р. Я. Пиріг. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2012.– Вип. 7. – 318 с.
35. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць. – Вип. 21 / Відп. ред. С.В. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2012. – 322 с.
36. Реєнт О.П. Деякі проблеми історії України ХІХ–ХХ ст. : стан і перспективи наукової розробки / О.П. Реєнт // Український історичний жур-нал. – 2000. – № 2. – С. 3–26.
37. Реєнт О.П. Сучасна історична наука в Україні : шляхи поступу / О.П. Реєнт // Український історичний журнал. – 1999. – № 3. – С. 3–22.
38. Семёнов Ю.И. Унитарно-стадиальное понимание истории

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.lomonosovfund.ru/enc/ru/encyclopedia:0128275:article>
39. Семенов Ю.Н. Социальная философия А.Тойнби: критический очерк / Ю.Н. Семенов. – М. : Наука, 1980. – 200 с.
 40. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень: Навч. посіб / В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. – К.: РННЦ ДНІТ, 2000. – 260 с.
 41. Словник історичних термінів і понять. Навчально-методичний посібник / Укладачі Л.О. Рощина, О.В. Беліков, А.М. Фесенко – Донецьк: Державний університет інформатики і штучного інтелекту, 2008. – 55 с.
 42. Словник основних понять до курсу «Основи наукових досліджень» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fmho.mdpu.org.ua/index.php?option=com_mtree&task=viewlink&link_id=918&Itemid=0
 43. Тойнби А. Постижение истории / Тойнби А.; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1991. – 736 с.
 44. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій / А. С. Філіпенко. – К.: Академвидав, 2004. – 208 с.
 45. Холодна війна 1946 – 1991 рр.: причини, перебіг, наслідки: Статті та матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 лютого 2012 р.) – Луганськ, 2012. – 80 с.
 46. Швець В. Г. Методологія наукових досліджень / В. Г. Швець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/84433/>
 47. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності [Текст]: підручник / В.М. Шейко; 3-є вид.. - К.: «Знання-Прес», 2003. – 295 с.
 48. Шпенглер О. Закат Европы / О. Шпенглер [пер. с нем.]. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2000. – 1376 с. – (Классическая философская мысль)
 49. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: в 2 т. / Шпенглер О. – М.: Мысль, 1993–1998.
 50. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Ясперс К.; пер. С нем. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.

ГЛОСАРІЙ

Абстрагування – уявне (в думках) відкриття, відокремлення одних (окремих) аспектів явищ чи властивостей предметів від інших.

Автореферат – наукове видання у вигляді брошури, що відповідає авторській вартості реферативного вигляду наукового дослідження.

Актуальність дослідження - це міра його важливості на даний момент і в цій ситуації для вирішення певної проблеми, завдання або питання.

Актуальність дослідницької роботи може полягати в необхідності отримання нових даних, перевірки зовсім нових методів і тому подібне.

Актуальність проблеми дослідження - це затребуваність вивчення і вирішення цієї проблеми в суспільстві.

Аналіз – метод наукового дослідження предметів, явищ, подій шляхом розкладу, розчленування їх у думці на складові частини.

Аналогія – подібність, схожість у чому-небудь між предметами, явищами, поняттями; висновок, зроблений на підставі схожості, подібності у чому-небудь предметів, явищ, понять.

Анотація – стисла характеристика змісту наукової статті, монографії, брошури.

Апробація – офіційне схвалення, затвердження чого-небудь після випробування, перевірки; введення теоретичних положень до практичної діяльності.

Аркуш (друкований) – одиниця вимірювання обсягу книги із зазначенням числа знаків (40 000).

Аспект – точка зору, з якої розглядається об'єкт дослідження.

Бібліографія – науковий, систематизований опис книг та інших видань; список літератури (книжок і статей) на яку-небудь тему або з якої-небудь галузі знань.

Брошура – невелика (не більше 4 – 5 друкованих аркушів) книжка у м'якій оправі.

Відгук – критична стаття, аналіз, оцінка та ін., зумовлені появою якоїсь книги, наукової (дипломної, бакалаврської, курсової

роботи, дисертації) праці, публічним виступом громадського діяча, вченого по телебаченню, радіо, перед широкою аудиторією.

Гіпотеза – наукове припущення.

Дедукція – хід наукової думки від загального до конкретного.

Деонтологія – розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, сферу обов'язкового, всі форми моральних вимог і співвідношення їх; комплекс обов'язковостей (поважати старших, турбуватися про хворих, любити рідний край та ін.).

Джерело – писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження.

Джерелознавство – одна з допоміжних історичних дисциплін, що розробляє методiku вивчення і використання писемних історичних джерел.

Дисертація – наукова праця, представлена у вигляді рукопису, монографії, наукової доповіді або підручника, є кваліфікаційним дослідженням високого науково-практичного рівня.

Експеримент - один із основних методів наукового дослідження, в якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов

Емпіризм – напрям у філософії, який єдиним джерелом пізнання вважає чуттєве сприймання і досвід.

Епоха (доба) - це найбільший проміжок часу, який виділяється на основі однієї з характерних рис (епоха Просвітництва).

Етапи - частина певного історичного процесу, мають нумерацію і кожен свою назву, яка розкриває сутність змін історичного процесу, деталізованого у фрагментах.

Завдання – те, що визначено для виконання (у науковій праці, у мистецтві та ін.).

Зміст – те, про що йдеться, розповідається де-небудь, те, що описується, зображується (у книзі, статті та ін.; перелік розділів, частин книги, збірки, рукопису тощо із вказівкою сторінок, де вони вміщені).

Ідея – визначальне положення в системі поглядів, теорій. Імператив – беззастережна, категорична вимога до когось, до чогось; наказ, веління.

Індукція – хід наукової думки від конкретного знання до загальних положень.

Інформація – коротка стаття, допис у газеті, що містить фактичні дані.

Історичне мислення – інтелектуальний процес осягнення історичної реальності, що базується на історичній пам'яті, історичній свідомості та історичному пізнанні.

Категорія – форма логічного мислення, в якій розкриваються суттєві сторони та відношення між предметами, що досліджуються.

Ключове слово – слово або вислів, яке найбільш точно та специфічно характеризує зміст наукового дослідження.

Конспект – універсальна форма запису накопичених знань

Концепція – система поглядів, основна думка при визначенні мети й завдань дослідника.

Мета – те, до чого хтось (вчений, художник, літератор та ін.) прагне (хоче) досягти у своїй праці (відповідно до своєї професії).

Метод – спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя.

Методика – сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи.

Метод дослідження – спосіб отримання нового знання. Методологія наукового пізнання – учення про принципи, форми і способи науково-дослідницької діяльності.

Методика – сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи (науково-дослідницької, навчальної, творчої тощо).

Методологія – вчення про науковий метод пізнання і перетворення світу, його філософська, теоретична основа.

Монографія – найбільш повне та вичерпне висвітлення результатів наукової роботи; ґрунтовне наукове дослідження.

Наука – одна з форм суспільної свідомості, що дає об'єктивне відображення світу; система знань про закономірності розвитку природи і суспільства та спроби впливу на навколишній світ; сфера безперервного розвитку людської діяльності, основною і головною функцією якої є відкриття.

Наукова тема – завдання наукового характеру, що підлягає науковому дослідженню та є основним показником науково-дослідної роботи.

Наукова теорія – система абстракцій, понять та тверджень, що являє собою ідеальне відображення дійсності.

Наукове дослідження – цілеспрямоване пізнання, результати якого виступають у вигляді систем понять, законів та категорій.

Наукова доповідь – документ, що містить виклад результатів опублікованої науково-дослідницької роботи.

Наукове передбачення – прогноз, завбачення, провіщення певних явищ, за якими здійснюється спостереження, і базується на узагальненні теоретичних і експериментальних даних і обліку об'єктивних закономірностей розвитку цих явищ.

Наукознавство – галузь досліджень, що вивчає соціальні, економічні й матеріально-технічні умови та закономірності розвитку науки, структуру і динаміку наукової діяльності, взаємодію науки з іншими сферами матеріального і духовного життя суспільства.

Науковий факт – явище, що становить базу для формування думки та є основою наукового знання.

Обґрунтування актуальності дослідження - це пояснення необхідності вивчення цієї теми і проведення дослідження в процесі загального пізнання.

Об'єкт – предмет наукового та ін. дослідження, спеціальної зацікавленості, компетенції.

Опонент – особа, яка заперечує кому-небудь у публічній бесіді, на диспуті, від час захисту дисертації на здобуття вченого ступеня з аналізом її змісту, визначенням позитивних якостей і недоліків, значення для науки; супротивник у суперечці.

Період – це умовно окремих відрізок часу в історичному процесі, який характеризується спільними ознаками, відмінностями і особливостями порівняно з іншими періодами, має свій початок і завершеність.

Підручник – книга, за якою вивчають навчальний предмет; посібник.

Пізнання наукове – відображення в свідомості людини явищ реальної дійсності, їх сутності.

План – порядок розміщення частин якого-небудь викладу (виступу, реферату, курсової (бакалаврської, дипломної), його композиція.

Повідомлення наукове – невеликий публічний виступ, невелика доповідь на певну тему.

Порівняльно-історичний метод – спосіб дослідження різних явищ, при якому на основі встановлення подібності цих явищ по формі робиться висновок про їх генетичну спорідненість, тобто про їх спільне походження.

Посилання (виноска) – уривок, витяг з якого-небудь твору, на який посилаються у викладі, з точною назвою джерела (автор, назва праці, місце і час видання, сторінка).

Посібник – книжка або наочне приладдя, карта і т. ін., що використовуються в процесі навчання; взагалі довідкове видання з певної галузі знань.

Предмет всесвітньої історії - певні просторові, часові межі та закономірності розвитку всього людства (всесвітньо-історичні) або його частини (локально-історичні або регіональні) в контексті глобальних тенденцій цілісності світу.

Предмет історії України - провідні тенденції етногенезу українського народу, його діяльності в усіх сферах суспільного, державно-політичного, соціально-економічного й духовного життя на всіх етапах історичного розвитку.

Предмет історіографії - закономірності зародження й розвитку історичних знань, історичної науки в цілому.

Причинно-наслідковий зв'язок – філософська категорія для позначення генетичного зв'язку явищ матеріального світу, із яких одне (причина) зумовлює інше (наслідок).

Реферат – стислий виклад суті певного питання у письмовій формі.

Рецензія - стаття, що аналізує та оцінює який-небудь твір, наукові працю тощо; критичний розбір твору, праці з метою рекомендації їх до друку, захисту і т.д.

Рецензент – автор рецензії; той, хто спеціально пише рецензії, відгуки.

Синтез – метод наукового дослідження предметів, явищ дійсності в цілісності, єдності та взаємозв'язку їх частин (протилежне аналізу).

Спостереження наукове – цілеспрямоване і організоване сприйняття навколишнього світу, що дає первинний матеріал для наукового дослідження.

Стаття – науковий або публіцистичний твір невеликого розміру в збірнику, журналі, газеті.

Теза – положення, що коротко і чітко формулює основу ідеї чого-небудь або провідне завдання, що стоїть перед кимось.

Фундаментальні наукові дослідження – науково-теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку.

Хронологічні межі дослідження – це визначення конкретного часового простору, коли відбувалися події, досліджені в науковій роботі.

Цитата – точний, дослівний уривок з якого-небудь тексту.